परंतु त्यांचे बोलण्या चालण्याचे व वागण्या सवरण्याचे मार्ग मात्र जगावेगळे व विचित्र आहेत. रस्त्यानें जाऊं लागले म्हणजे त्यांच्या मर्जीस येईल त्याच माणसास जवळ बोलावून म्हणतील, तुझ्या बाबतींत अशी अशी घटना घडून येणार आहे ! यापेक्षां जास्त कांहीं न बोलतां पुढें चालूं लागतील. तें म्हणतील तें खरें ठरावयाचेंच. मला निदान १०।१२ लोकांनीं या संबंधीं निश्चितपणें सांगितलें.

कांहीं स्वीकारणार नाहींत

बरें, तुम्हीं सद्‌भावनेनें त्यांना आपल्या घरीं आदरसत्कारासाठीं किंवा कोणत्याही हेतूनें बोलावलें तरी ते येणार नाहींत व तुमच्याकडून कांहींही स्वीकारणार नाहींत. कोणाकडे जायचें हें ठरविणारे तेच, तुम्हीं नाहीं ! त्यांना बोलावेंसें किंवा कांहीं सांगावेंसें वाटेल, त्याच्याशींच ते आपण होऊन बोलतील. तुम्हीं विचारलेल्या प्रश्नाचें उत्तर तुम्हांला मिळणार नाहीं.

१९५१ सालची गोष्ट. तेव्हांपासून मी त्यांना ओळखूं लागलों. संयुक्तप्रांताच्या राज्यपालाचे सहकारी चिटणीस श्री. पांडे यांच्या बंगल्यावर एकदां ते गेले आणि त्यांना म्हणाले, सर होमी मोदीनंतर तुमच्या प्रांताचे राज्यपाल मुनशीजी होणार आहेत.

राज्यपाल होण्याचें माझ्या ध्यानींमनींही नव्हतें. ती जागा स्वीकारण्यास मी योग्य आहे असें मला वाटत नव्हतें व पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांच्याही पुढें त्यावेळीं माझें नांव नव्हतें !

नैनिताल बंगल्यांतील भेट

संयुक्त प्रांतांत गेल्यानंतर मला हें समजलें व बाबांच्या आश्चर्यकारक सामर्थ्याच्या नानाविध गोष्टी माझ्या कानावर आल्या. त्यांची भेट घेण्याची बलवत्तर इच्छा माझ्या मनांत जागृत झाली होती.

एकदा नैनिताल येथील राज्यपाल बंगल्यांत माझे वास्तव्य असतां ते तेथील हनुमान गढीवर आल्याचें मला समजलें. कुटुंबांतील मंडळीसह मी त्यांच्या भेटीस गेलों व त्यांना वंदन केलें. त्यांनीं सर्वांची आगत्यपूर्वक चौकशी केली व आम्हां सर्वांशीं ते थोडा वेळ बोलले.

त्यानंतर एक वर्षानें पुन्हां आम्हीं उन्हाळ्यांत नैनीतालच्या बंगल्यांत रहात असतां एकाएकी बाबांनीं बंगल्यांत प्रवेश केला. सर्वांची चौकशी केली. एक प्यालाभर दूध घेतलें व निघून गेले.

यानंतरच्या आणखी एका उन्हाळ्यांत आम्हीं नैनीताल येथें असतां बाबांच्या आगमनाची बातमी समजल्यावरून आम्हीं त्यांच्या भेटीस गेलों. तेव्हां तेथील मंडळी-कडून आम्हांला समजून आलें कीं, 'थोड्याच वेळांत मुनशी येथें येतील' असें जवळ-पासच्या लोकांजवळ ते बोलले होते.

× × ×

बाबांची आकस्मिक भेट

असा आहे या निमकरोळी बाबांचा इतिहास. मसुरी येथें रस्त्याच्या बाजूस ब्लँकेट-मध्यें गुंडाळून घेतलेलें मी त्यांना पाहिलें तेव्हां हा सारा इतिहास माझ्या डोळ्यापुढें उभा राहिला. मी आश्चर्यानें थक्क झालों!

'बाबा! येथें आलां कधीं तुम्ही?' मी चौकशी केली.

'तें बोलूं या मागाहून! तुम्ही तुमचें फिरणें आटोपून या पाहूं!' बाबा म्हणाले.

'मी जाऊन येतों परंतु तुम्ही अगोदर त्या बंगल्यांत जाऊन बसा. मी थोड्या वेळानें येतों तेथेंच!'

कांहीं न बोलतां बाबा ब्लँकेटसह तेथून उठले आणि त्यांनी बंगल्याचा मार्ग धरला व मी माझ्या वाटेनें पुढें गेलों.

मला मागाहून समजलें कीं, त्या बंगल्यांत ते प्रथम आले तेव्हां त्यांनीं माझी चौकशी केली. त्यावरून श्री. त्रिवेदी (बंगल्याचे मालक) यांनीं मी रहात होतों त्या सेव्हॉय हॉटेलमध्य फोन केला असतां मी बाहेर गेल्याचे समजलें. बाबा रस्त्याच्या बाजूला त्याच वेळीं जाऊन पडून राहिले; याचें कारण मी त्या रस्त्यानें जाणार असल्याचा अंदाज त्यांनी केला असावा आणि तसा प्रकार नसता घडला तर त्यांची व माझी भेट झाली नसती.

मुंबईला येईन कधींतरी!

नंतर मी त्रिवेदी यांच्या बंगल्यांत गेलों व बाबांना भेटलों. त्यांनीं आमच्या घरांतील साऱ्या माणसांची चौकशी केली व मध्येंच विचारलें, 'मुनशी! तुम्हीं मागें एक मंदिर बांधणार म्हणालां होतां तें बांधलें का?'

'होय; अलिकडेच बांधून झालें.' मी उत्तरलों.

'मी येईन बरं कधीं तरी तें पहायला!'

'परंतु तुम्हीं मुंबईत येणार हें मला कसं बरं समजणार?'

'त्याची नको तुम्हांला काळजी! मी येईन हें नक्की!'

'त्यानंतर आम्हीं एकमेकांचा निरोप घेतला. दुसऱ्या दिवशीं सकाळींच बाबांनीं मसुरी सोडल्याचें मला समजलें.

('भवान्स जर्नल' च्या आधारें साभार.)

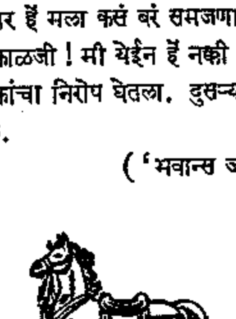

दोन बड्या भाईंची भेट

अहंकाराच्या आहारीं जाणें फार वाईट. अहंकार नाहींसा करणारा शेराला सव्वाशेर कोणी तरी भेटतोच आणि शेवटीं तोंडघशीं पाडतो. भीमाचा गर्वपरिहार कसा व कोणी केला ?

पांडव वनवासांत होते त्या काळची गोष्ट आहे ही. घनदाट अरण्यांतील एका आश्रमांत त्यांचें वास्तव्य होतें. तेथील सृष्टी—सौंदर्य काय वर्णावें ! किती सुंदर व सुगंधी फुलें जिकडे तिकडे विखुरलीं होती ! ते झुळझुळ वहाणारे पाण्याचे प्रवाह; ती नटलेली वनराजी ! छे; नाहींच त्या निसर्गरम्य सौंदर्याचें वर्णन करतां यायचें.

सुगंधी सुंदर पुष्प

अफाट पसरलेली ती निसर्गाची शोभा न्याहळीत एक दिवस द्रौपदी दरवाजाबाहेर बसलेली होती. ती तल्लीन होऊन गेली होती ! किती पाहूं आणि डोळ्यांचें पारणें फेडूं असें झालें होतें तिला. तिला वेळेचें भान राहिलें नव्हतें. इतक्यांत तिला जणूं काय भानावर आणण्यासाठीं वाऱ्याच्या झोताबरोबर कुठून तरी एक फूल आलें होतें तें हातांत घेऊन द्रौपदी त्याच्याकडे तल्लीनतेनें पहात व त्याचा सुगंध प्राशन करीत कितीतरी वेळ राहिली होती. आणखी किती वेळ ती तशीच राहिली असती हें सांगतां येणें कठीण आहे.

भीम जोरजोरानें पावलें टाकीत तेथें आला; त्यामुळें फुलावर खिळलेली द्रौपदीची नजर त्याच्याकडे वळली.

'या ना जरा इकडे !' द्रौपदी भीमाला उद्देशून म्हणाली, 'पहा हें फूल किती सुंदर आहे नाहीं ! अशा प्रकारचा मोहक सुगंध साऱ्या जन्मांत कधीं घेतला नसेल ! माझ्यावर त्या सुगंधानें खरोखर मोहिनी टाकिली आहे. अशा प्रकारचीं आणखी कांहीं फुलें नाहीं का आपल्याला मिळणार ?"

भीमाकडून फुलांचा शोध

"कां नाहीं मिळणार ? काय अशक्य आहे आपल्याला ?" भीम म्हणाला. द्रौपदीला शक्य त्या परीनें खूष करण्याच्या प्रवृत्तींत तो होता. हातांत गदा घेऊन तो तसाच फुलांच्या शोधार्थ बाहेर पडला.

त्या पुष्पाच्या सुगंधानें आसपासचा भाग दरवळून गेला होता. त्या सुगंधाच्या मागानें मार्ग कापीत भीम जात होता. वाऱ्यानें एक फूल द्रौपदीच्या पदरांत येऊन पडलें, मग त्याचें झाड अरण्यांत कुठेंतरी असलेंच पाहिजे. आपण त्याचा शोध लावणार या ईर्षेनें तो बाहेर पडला होता. तो एकसारखा झपाट्यानें पुढें पुढें जात होता. आपण किती

वाट चालतों याचेंहि भान त्याला राहिलें नव्हतें. तें झाड मिळेपर्यंत असेंच चालत रहावयाचें हा त्याचा निर्धार होता. द्रौपदीची आळ पुरविण्यासाठीं व तिला खूष करण्यासाठीं तो बाहेर पडलेला होता.

शंख फुंकिला

बराच दूरवर आल्यानंतर आपण आश्रम सोडून फार लांब येऊन पोहोंचलों असल्याची एकाएकीं त्याला जाणीव झाली. त्याच्या काखोटीला शंख होता. तो घेऊन त्यानें जोरानें एकदां फुंकला. कानटाळ्या बसविणारा, निजलेल्यांना खडबडून जागे करणारा तो प्रचंड शंखनाद होता ! सारें जंगल त्या आवाजानें थरारलें ! पशुपक्षी सारे प्राणी खडबडून जागे झाले व आकाशाकडे टवकारून पाहूं लागले. तशा प्रकारची गर्जना तत्पूर्वी त्यांनीं कधीं ऐकिली नव्हती.

त्या अरण्यांत एका टोकाला हनुमानाचें वास्तव्य होतें. तो एका वृक्षछायेखालीं स्वस्थ झोंपला होता. शंखनादानें त्याला जागविलें. तो डोळे चोळीत उठून बसला. त्यानें उठतां क्षणींच रागानें आपली शेपटी जमिनीवर जोरानें आदळली. तिचा आवाजही कमी भयंकर नव्हता. त्या भागांत तो सर्वत्र घुमला. भीम जवळच येऊन ठेपला होता. त्याच्या कानीं तो आवाज पडला. कोणीतरी आपणांस आव्हान देत आहे असें त्याला त्याक्षणींच वाटलें.

रस्ता अडवून बसलेला वानर

ज्या बाजूनें तो आवाज आला त्या बाजूला भीम वळला. चौफेर निरखून पाहूं लागला. एक वयोवृद्ध वानर आपल्या रस्त्यावरच आसन ठोकून आरामांत बसलेला असल्याचें त्यानें पाहिलें. किती शांत, गंभीर दिसत होता तो ! त्याचे डोळे मिटलेले होते. जणूं काय समाधि लागली होती त्याची !

भीम एकेक पाऊल टाकीत त्याच्या पुढ्यांत जाऊन उभा राहिला. पावलांची चाहूल लागल्यामुळें त्या वानरराजानें आपले डोळे उघडिले. तो बोलूं लागला—' हे तरुणा ! कसली गडबड चालविली आहेस ? तुझ्या शंखनादानें माझी झोपमोड झाली ! माझ्याप्रमाणें साऱ्या जनावरांना त्रास झाला असेल. या अरण्यांत असा बेफामपणें कोणीही वागत नाहीं. नवीनच दिसतो आहेत या भागांत आलेला तूं ! तुला कांहीं माणुसकी आहे कीं नाहीं ? कुठून आलास बाबा या अरण्यांत ? काय तुझें नांव ? मी बसलों आहे याच्या पलिकडे कोणालाही जातां येत नाहीं. अरण्याचा येथेंच शेवट होतो समजलास ? तेथेंच थांब. तुझ्या भल्यासाठीं मी सांगत आहे हें ! माझें म्हाताऱ्याचें सांगणें ऐक. आणि हें पहा ! दमला भागलेला दिसतो आहेस तूं. ही पहा येथें कांहीं फळें आहेत. तीं मनमुराद खा. पाणी पी. थोडा वेळ विश्रांति घे आणि आल्या वाटेनें परत जा. याच्यापुढें तुला जातां येणार नाहीं ! '

भीमाचें आश्चर्य

भीम हें संभाषण ऐकून आश्चर्यचकित झाला. वानर आणि तो माणसांप्रमाणें बोलतो ! तो म्हणाला, 'बाबा ! तूं आहेस तरी कोण ? अरण्यांतील सर्वसाधारण वानरांच्या जातींतला तूं खास नाहीं. वानराच्या रूपानें देवच बोलतो आहे माझ्याशीं असें मला वाटूं लागलें आहे. नांव काय तुझें ? होय; अगोदर मी माझा परिचय करून देतों तुला. मी वायूचा पुत्र; मला भीमसेन म्हणतात. माझ्या मातेचें नांव कुंती. पांडव सध्या वनवासांत आहेत ना ! त्यांपैकींच मी एक आहे समजलास ?'

वानरानें स्मित हास्य केलें व म्हणाला 'काय सांगूं माझ्याबद्दल ! कांहीं नको. मी तुझ्या मार्गांत बसलों आहे. मला येथून आतां हालतां येत नाहीं. मी सल्ला दिल्याप्रमाणें तूं पुढें जाण्याचा प्रयत्न न करतां मागें वळावेंस हें चांगलें !'

सल्ला मानला नाहीं :

भीमाच्या अभिमानाला धक्का लागला. त्याला डिवचल्यासारखें वाटलें. त्याला तो पोक्त सल्ला बिलकुल मानवला नाहीं. तो म्हणाला, 'नको आहे तुझा सल्ला मला ! मी पुढें जावें कीं न जावें हें सांगणारा तूं रे कोण ? मला पुढें जायचें आहे, मी घाईत आहें, माझा मार्ग अडवूं नकोस. येथून नाहीं हाललास तर तुला पश्चात्ताप करून घ्यावा लागेल ?' ऐक माझें ?'

"मी सांगितलें ना आतांच तुला कीं मी येथून हालूं शकत नाहीं. मी वृद्धपणामुळें अगदीं गलीत झालों आहें. माझा सल्ला न जुमानतां तुला पुढें जायचेंच असेल, तर माझ्यावर उडी मारून तूं पुढें जाऊं शकशील ? जा बापडा; माझें काय गेलें ?"

भीम कंटाळला होता त्या बोलण्यामुळें. तो अत्यंत उतावील झालेला होता. तो मासिक सुरांत म्हणाला, "हें पहा ! माझ्यापेक्षां वयानें मोठा आहेस तूं. तुला ओलांडून जाणें मला नाहीं प्रशस्त वाटत. म्हाताऱ्याचा मान आम्हीं राखला पाहिजे; परंतु तूं आपल्या हट्टाला चिकटून रहाणार असलास तर मग निरुपायानें समुद्र ओलांडून जातांना पूर्वकाळीं हनुमानानें जसें केलें, तसेंच मलाहि करावें लागेल ! तसं करूं नकोस !"

हा हनुमान कोण बाबा !

'हनुमान ! हा कोण प्राणी ! त्याचें नांव उच्चारतांना तुझा आवाज बदलला होता. आदर वाटत असावा त्याच्याबद्दल तुला ! कोण रे हा हनुमान ? सांग ना मला !' असें बोलून तो वानर किलकिले डोळे करून भीमाकडे पहात राहिला.

'काय सांगायचें आणि काय बोलायचें ! म्हणे मी वानर ! अरे ! वानर कुळांत जन्म घेऊन आणि एवढें मोठें वय होऊन **हनुमान** कोण ? हें तुला माहीत नसावें याचं आश्चर्य वाटतें मला ! अरे ! हनुमान म्हणजे साऱ्या वानरांचा राजाधिराज ! मी त्याचा भाऊ आहें समजलास ? श्रीरामचंद्र प्रभूंच्या काळांत व त्यांच्या जीवनांत मोठमोठाली पराक्रमाचीं कृत्यें केलीं. श्रीरामाची अर्धांगी

सीता; हिला रावणानें पळवून नेऊन बंदिवासांत ठेविली असतां, सीतेला आश्वासनाचा संदेश पोहोंचविणारा हनुमानच. केवढा पराक्रमी होऊन गेला तो! मी त्याचा भाऊ असलों तरी त्याच्यापुढें मी म्हणजे किस झाडका पाला! परंतु तुझ्यासारख्याशीं झगडण्याचा प्रसंग शेवटीं आलाच माझ्यावर तर मात्र मी तुझी जिरविल्याशिवाय रहाणार नाहीं एवढें खास समज तूं! तेव्हां मी समजुतीच्या भावनेनें सांगत आहें तुला. हो पाहूं बाजूला. मला पुढें गेलेंच पाहिजे. या मार्गावरून नाहीं हाललास तर मला तुझ्यावर जबरदस्तीनें हल्ला करावा लागेल! नको करूं तेवढें! हो पाहूं पलीकडे!'

शेपटी तेवढी बाजूला कर

भीम हमरीतुमरीवर येऊं लागला होता; परंतु वानराचा शांतपणा पूर्ववत् कायम होता. तो गालांतल्या गालांत हंसला. म्हणाला, "असं काय करतोस रे? नको रागावूं माझ्यावर! मी अगदीं म्हातारा झालों आहे रे! नाहीं हालवत माझ्यानें. या म्हाताऱ्याची नाहीं का दया येत तुला? येऊन जाऊन माझी शेपटीच तेवढी तुझ्या मार्गाआड आलेली आहे. खरं ना हें? ती उचलून एका बाजूला ठेव; म्हणजे तुझा मार्ग आपोआप मोकळा होईल. कशाला पाहिजे हुज्जत!"

भीम खदखदां हंसला. शेवटीं आपण जिंकलों असें वाटलें त्याला. त्यानें एका हातानें वानराची शेपटी उचलून बाजूला ठेवण्याचा प्रयत्न केला; परंतु ती जराही हालली नाहीं. मग गदा बाजूला ठेवून दोन्ही हातांनी शरीरांतील सारें बळ एकत्र आणून शेपटी हालविण्याचा प्रयत्न त्यानें केला. परंतु शेपटीची जराहि हालचाल झाली नाहीं. ती जागच्याजागीं स्थीर होती!

एकदां नव्हे तर अनेक वेळां व परोपरीनें प्रयत्न करून त्यानें पाहिलें. त्या प्रयत्नांत भीम घामाघूम झाला. भयंकर धक्का बसला त्याला. वानराची शेपटी ती काय आणि माझ्यासारख्या भीमकायाला ती नुसती हालवितां येऊं नये हें केवढें आश्चर्य!

वानरराज स्वस्थ बसून ही मौज व धडपड पहात होते.

भीमाचा पराभव

भीम त्या झटापटींत हरला होता. पराभव कबूल केल्याशिवाय दुसरा मार्गच नव्हता. त्यानें लाजेनें मान खालीं घातली. कधींहि असा अपमानकारक प्रसंग त्याच्यावर आला नव्हता. भीम आतां उमगला. हा वानर दिसतो तसा साधासुधा नाहीं. हा कोणतरी देवपुरुष आहे खास.

भीम हात जोडून त्या वानरापुढें अदबीनें उभा राहिला. त्याचा सारा अहंकार गळाला होता. तो म्हणाला, 'हे वानरराजा! क्षमा करा माझ्या उद्धटपणाची! बोलूं नये तें बोलून गेलों अहंकाराच्या भरांत! तुम्हीं वृद्ध आणि मी तरुण! मी मुलासारखा आहें तुम्हांला! आतांपर्यंत जी हुज्जत घातली ती पोटांत घाला आणि क्षमा करा मला. मला आतांतरी नांव कळूं द्या तुमचें!' हें बोलतांना भीमाचे डोळे पाणावले होते.

मी वायुपुत्र हनुमान !

तो वानर खदखदां हंसला आणि म्हणाला, ' मी कोण हें तुला सांगायला आतां मीहि फार आतुर झालों आहे. ऐक तर ! अरे ! मी आहें वायुपुत्र हनुमान ! '

ते शब्द कानीं पडतांच भीमाचें सर्वांग थरारलें. दोघेही एकमेकांस कडकडून भेटले ! त्या भाऊभेटीला कसली उपमा द्यावी हेंच समजत नाहीं. दोघेही आपापल्या परीनें बडे ! दोघांच्याही नेत्रांवाटे प्रेमाश्रूंचा प्रवाह सुरू झालेला होता. भीमानें ' माझा लाडका भाऊ ! असें म्हणून पुन्हां हनुमानला घट्ट कवटाळावें ! किती तरी वेळ त्या बड्या भाईच्या प्रेमळ भेटीचा हा सुखसोहळा त्या वृक्षराजींत चालू होता. काय बोलावें हें कोणालाही सुचेना. किती आकस्मिक रीतीनें कांहीं एक हासभास नसतां दोघांची भेट झाली होती; आणि तीही किती नाट्यपूर्ण प्रसंगीं !

' किती आश्चर्यकारक प्रसंग आहे हा ! असा अनन्यसाधारण क्षण आयुष्यांत क्वचित्च येत असतो. मी हा क्षण केव्हांही विसरणार नाहीं. या क्षणाच्या संस्मरणार्थ भीमा ! तूं कांहींतरी भव्य व उदात्त असें माझ्याजवळ माग ! '

भीम काय मागणार ? त्याच्यानें कांहीं मागवेना. तो म्हणाला, ' दादा ! काय मागूं मी ? तूं आमच्याजवळ नेहमीं असावें असें मला वाटतें. तूं आलास जवळ म्हणजे पुढें कौरवांबरोबर आमचें जें युद्ध होणार आहे, त्यांत विजयश्री आमच्या गळ्यांत माळ घालील ! रहाशील ना आमच्याबरोबर !

जेथें धर्म तेथें जय

' कां नाहीं रहाणार तुमच्याबरोबर ? जेथें धर्म आहे तेथें जय मिळावयाचाच. मी असलों नसलों सारखेंच आहे; परंतु माझें सान्निध्य तुम्हांला सतत लाभेल. युद्धप्रसंगीं अर्जुनाच्या रथावरील झेंड्याचा जो खांब असेल त्या खांबावर मी बसलेला असेन. तुमच्या सैन्याला माझ्याकडून प्रोत्साहन मिळत जाईल व शत्रूच्या सैन्यांत घबराट पसरलेली असेल. त्याची चिंता नको तुला. प्रत्यक्ष भगवान् तुमचा सहकारी आहे; तेथें इतरांची काय कथा ?

निरोप घेण्यापूर्वी दोघेहि पुन्हां एकवार कडकडून भेटले.

—कमला सुब्रह्मण्यम् यांच्या एका कथेच्या आधारें साभार.

उद्धरण ब्रीद माझें

लेखक : त्रिमूर्ति

पारमार्थिक वा सामाजिक जीवन कष्टप्रद आहे याची जाणीव बाबांना होती. आपले भक्त संन्यासी नाहींत. ते संसारी आहेत. त्यांच्यावर कौटुंबिक व सामाजिक जबाबदाऱ्या आहेत. त्यांना कर्मभोग आहे. यामुळें नाना संकटें व हालअपेष्टा त्यांच्या वांट्यास येतील व वेळ प्रसंगीं ते गांगरून जातील वगैरे सर्व गोष्टींचा हिशोब बाबांनीं केला होता. अशा प्रसंगीं आपल्या भक्तांचें धैर्य टिकावें, ते गलितधैर्य होऊं नयेत म्हणून बाबांनीं मी तुमच्यासाठीं काय काय करीन याची ग्वाही दिली आहे. ती ध्यानांत ठेवली तर संकटकालीं भक्तांचें धैर्य टिकून राहील यांत संशय नाहीं.

बाबांचें सर्वत्र वास्तव्य

श्रीबाबांची म्हणजे मानवतेची पुजा ज्या तऱ्हेनें करावी अशी बाबांची इच्छा आहे त्या तऱ्हेनें आपण पूजा केली कीं बाबांची आपल्यावर सदैव कृपा राहील. बाबांचे म्हणजे हृदयस्थ परमेश्वराचें सदैव नामस्मरण व सेवा केली पाहिजे. बाबा सर्व प्राणिमात्रांच्या हृदयस्थ आहेत एवढेंच नव्हे, तर सर्व अचेतन वस्तूही त्यांनीं व्यापल्या आहेत. ब्रह्मांडांतील चराचरांतील अणूरेणुंतही बाबा व्यापून राहिले आहेत, आपणही त्यांतील एक आहोंत म्हणून आपण व इतर असा वस्तुतः भेद नाहीं, अशी उपनिषदांनीं वर्णलेली एकात्मतेची भावना आपल्या ठिकाणीं हळूहळू वाढविण्याचा प्रयत्न आपण केला पाहिजे. हा कसा करावा हें वेळोवेळीं बाबांनीं सांगितलें आहे. त्याचें पालन आपण दक्षतेनें करीत राहिलें पाहिजे.

माझ्यावर पूर्ण विश्वास ठेवा. असें कराल तर मी तुमचें कल्याण करीन, तें माझें ब्रीद आहे, असें बाबांचें आश्वासन आहे. मात्र आपलें कल्याण कशांत आहे हें आपल्यापेक्षां बाबांना अधिक चांगले ठाऊक आहे हें विसरूं नये. नाहींतर आपली निष्ठा ढळेल. निष्ठेचें अधिष्ठान हृदयीं नसले तर बाबा हातीं लागणार नाहींत. कित्येक वेळां असें होऊं शकेल कीं आपण बाबांकडे जें मागूं त्याच्या नेमकें उलट घडून येईल. अशाच वेळीं निष्ठा डळमळते. म्हणून आपण एक गोष्ट दृढ धरावी कीं बाबा जें करतात तें आपल्या कल्याणाचेंच असतें. आज जरी तें अयोग्य वाटलें तरी कालांतरानें तेंच योग्य होतें हें उघड होईल. 'आपण कांहींच करीत नाहीं. जें होतें तें बाबाच करवून घेतात. आपलें हित कशांत आहे हें बाबा पूर्ण जाणतात.' अशी दृढनिष्ठा सदैव बाळगून मनाविरुद्ध जरी कांहीं घडलें तरी विषाद न मानतां जीवन कंठण्याची वृत्ति आपण कमावली कीं मग बाबा सांगतात त्याप्रमाणें ते आपल्या भक्ताच्या कल्या-

पार्थ सर्व कांहीं करण्यास तयार आहेत. अशा वृत्तीच्या भक्तालाच बाबा 'सद्‌भक्त' म्हणतात.

गाऱ्हाणें कसें पोचणार ?

आपल्या भक्तांनी निराश होऊं नये म्हणून बाबांनीं वेळोवेळीं धीर दिला आहे. शिर्डी फार लांब. आपणांस जातां येत नाहीं. मग आपलें गाऱ्हाणें बाबांना कसें कळणार ? कोण सांगणार ? वगैरे शंका अजाण मनामध्यें येऊन धीर खचतो व निराशा वाटते. हें ओळखून बाबा सांगतात कीं, 'तुम्ही कुठेंही असलांत तरी तुमच्या सर्व गोष्टी मला समजतात. मोठ्यानें तर राहोच पण मनांत जरी तुम्हीं बोललांत तरी तें मला ऐकूं येतें. मी फक्त शिर्डीत आहे असा तुमचा समज आहे झालें. म्हणून मला सर्व कसें कळतें याचें तुम्हास आश्चर्य वाटतें. मी केवळ शिर्डींतच नाहीं, तर तुम्हां प्रत्येकाच्या हृदयांतहि आहे. माझी समाधि केवळ शिर्डीस नाहींतर तुम्हां हृदयींहि ती आहे मी सर्वत्र तुमच्या जवळ आहे, प्राणिमात्राचें हृदय ही माझी खरी शिर्डी आहे. म्हणून तुमच्या भावनेंतील सूक्ष्मात सूक्ष्म अशा छटाही मी जाणूं शकतों. तुम्ही माझ्यापासून कांहींही लपवूं शकत नाहीं.' बाबांचे हे बोल सदैव ध्यानांत ठेऊन आपण आपला धीर खचूं देऊं नये.

लौकीक दृष्ट्या बाबांनीं समाधि घेतली असली तरी बाबा चिरंजीव आहेत, त्यांनीं आपली कफनी टाकून दिली एवढेंच. तें कोठें गेले नाहींत कीं आले नाहींत. ते मुळच आहेत तथैव म्हणजे सर्वांच्या हृदयीं—चराचरांत आहेत. आज ते देहधारी नाहींत म्हणून आपल्या शक्तिहीन इंद्रियांनीं ते दिसत नाहींत कीं भासत नाहींत एवढेंच. बाबांची समाधि केवळ दगडा विटांची आहे असें समजूं नका. त्या दगडा विटांच्या अणूअणूंतून बाबांचें वास्तव्य आहे, त्यांची शक्ति खेळत आहे. बाबांनीं जिवंत समाधी घेतली नसेल पण त्यांची समाधी मात्र जिवंत आहे, जागती आहे, शिर्डीला दोन जागत्या ज्योति आहेत. एक समाधी व दुसरी धुनी. म्हणूनच बाबा सांगतात कीं, माझीं हाडें तुम्हां बरोबर बोलतील, माझी समाधी तुम्हांबरोबर हसेल, बोलेल, मात्र तुमची तेवढी योग्यता व श्रद्धा असली पाहिजे. बाबांचीं हीं आश्वासनें सत्य आहेत, याचा अनुभव अनेक भक्तांना आला आहे व येत आहे. म्हणूनच श्री साईसच्चरित्रांत यासंबंधीं ज्या ओव्या आहेत त्या आपण सदव ध्यानीं धरूं या.

१ जो मजलागीं अनन्य शरण । विश्वासयुक्त करी मद्भजन ।
माझें चिंतन माझें स्मरण । तयाचें उद्धरण ब्रीद माझें ॥ ३–१५ ॥

२ कृतांताच्या दाढेंतून । काढीन मी निजभक्ता ओढून ।
करितां केवळ मत्कथा श्रवण । रोग निरसन होईल ॥ ३–१७ ॥

३ कुठेंहि असा कांहीं करा । एवढें पूर्ण सदैव स्मरा ।
कीं तुमच्या इत्थंभूत कृतीच्या खबरा । मज निरंतर लागती ॥ ३–१२४ ॥

४ माझिया भक्ताचे धामीं । अन्नवस्त्रा नाहीं कमी ।
ये अर्थी श्री साई दे हमी । भक्तासी नेहमीं अवगत ॥ ६–३१ ॥

५ साई साई नित्य म्हणाल । सात समुद्र करीन न्याहल ।
या बोला विश्वास ठेवाल । पावाल कल्याण निश्चयें ॥ १३–१२ ॥

६ तुम्ही कोणी कुठेंही असा । भावें मजपुढें पसरितां पसा ।
मी तुमचिया भावासरिसा । रात्रं दिसा उभाच ॥ १५–६७ ॥

७ कुठेंही जा दुनियेवर । मी तो तुम्हां बरोबर ।
तुम्हां हृदयींच माझें घर । अंतर्यामीं तुमचे मी ॥ १५–६९

८ माझा भांडार भरपूर आहे । देईन जो जो जें जें चाहे ।
परी ग्राहकाची शक्ति पाहे । देतों मी साहे तेंच कीं ॥ १७–७८

९ झालों जरी गत प्राण । वाक्य माझें माना प्रमाण ।
माझीं हाडें तुर्बती मधून । देतील आश्वासन तुम्हांस ॥ २५–१०५

१० मी काय पण माझी तूर्बत । राहील तुम्हांसवें बोलत ।
जो तीस अनन्य शरणागत । राहील डोलत तयासवें ॥ २५–१०६

११ डोळ्या आड होईन ही चिंता । करूं नका तुम्हीं मज करीतां ।
माझी हाडें ऐकाल बोलतां । हितगुज करितां तुम्हां सवें ॥ २५–१०७

१२ मज होऊनी अनन्य शरण । जया माझें अखंड स्मरण ।
तयाचे मजमाथीं ऋण । फेडीत उद्धरण करूनियां ॥ ४४–१५१

१३ म्हणाल आतां मी आहे कोठें । आतां मी तुम्हां कैसा भेटे ।
तरी मी तुमचें हृदयींच तिष्ठे । विनाकष्ट संनिकट ॥ ४४–१६२

अशा प्रकारें बाबांनीं आपल्या भक्तांना धीर दिला आहे. एवढ्यानें भक्तांचें समधान कदाचित होणार नाहीं म्हणूनच कीं काय बाबा सांगून गेले—

१४ आठा वर्षांचा बाळ जनीं । प्रगट होईन मी मागुतेंनी ।
ऐसे महाराज भक्तांलागुनी । आहेती सांगुनी राहिले ॥ ४३–१३९

॥ श्री साईनाथार्पणं अस्तु ॥

माझी प्रार्थना

हे भगवंता ! माझ्या अंतरांत मी तुला साठवून ठेवीन एवढें मोठें माझें अंतःकरण बनव. त्याला सर्वत्र बंधुभाव अनुभवास येऊं दे सर्वांशीं मला सख्य जोडूं दे. सर्वत्र तुलाच पाहूंदे. हीच माझी एकमव प्रार्थना.

—परमहंस योगानंद.

माझा एकमेव जीवनाधार

—महात्मा गांधी

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांची प्रार्थनेवर किती असीम श्रद्धा होती व प्रार्थनेमुळेंच वेळोवेळीं आपला बचाव कसा झाला, तसेंच प्रत्येकानें प्रार्थनेची कांस कां धरावी, यांचें सुंदर विवेचन त्यांच्या या लेखांत वाचा.

माझ्या जीवनाचा एकमेव आधार जर कोणता असेल तर तो म्हणजे प्रार्थना. प्रार्थनेचा सहकार मला लाभला म्हणूनच मी या जगांत वावरूं शकलों. तो आधार व तो सहकार मला लाभला नसता तर मी कधींच वेडा बनलों असतों. ज्यांनीं माझी आत्मकथा वाचली असेल त्यांना समजून चुकलें असेल कीं, सार्वजनिक क्षेत्रांत त्याच-प्रमाणें खाजगी जीवनांत अनेक वेळां मला वाईटांतील वाईट व अत्यंत कटु अनुभव आले आहेत. त्यामुळें अनेक वार मी निराशेच्या खाईत तात्पुरता तरी बुडालों असेन; परंतु त्या खाईतून मला जर कोणी वर काढलें असेल व काळोखांत प्रकाश दाखविला असेल तर तो केवळ प्रार्थनेनेंच. अशा रीतीनें प्रार्थना हाच माझा जीवनाधार होऊन राहिला आहे.

मला वळावेंच लागलें प्रार्थनेकडे

या ठिकाणीं एक गोष्ट सांगणें जरूर आहे कीं, मी सत्याचा ज्या असीम प्रमाणांत भक्त आहे किंवा सत्याशीं जेवढी माझ्या जीवनाची सांगड घातली गेली आहे तेवढ्या प्रमाणांत प्रार्थनेशीं मी निगडीत झालों आहें असें मात्र म्हणतां येणार नाहीं. माझ्या जीवनांत प्रार्थनेनें जो प्रवेश केला तो जरुरी मुळें. मी संकटांत सांपडलों असतां मला तिची जरुरी भासली. असे संकट प्रसंग कधीं कधीं आठवले कीं, प्रार्थनेचा आधार घेतल्या शिवाय मला गत्यंतर राहिलें नाहीं असें घडलें. मला वळावेंच लागले प्रार्थनेकडे.

ईश्वरावरील माझी श्रद्धा जसजशी वाढत गेली तसतसा प्रार्थनेकडे मी अधिका-धिक खेचला जाऊं लागलों. पुढं पुढें मला प्रार्थनेचा ध्यास लागूं लागला. केव्हां एकदां प्रार्थनेकडे वळतों अशी मनाला ओढ लागूं लागली. प्रार्थनेशिवाय जीवन शुष्क वाटूं लागलें; निर्जीव व निष्प्रभ वाटूं लागलें.

मी शांत कसा ?

शांतता ज्याच्या वाट्याला आली त्याला आणखी काय पाहिजे ? माझी आणि शांततेची ताटातूट केव्हांही होऊं शकली नाहीं. सभोंवार पसरलेल्या कोलाहलांत मी मात्र शांत कसा ? असा माझ्याबद्दल विस्मय वाटून अनेकांनीं माझा हेवा केल्याचें मला माहीत आहे. आणि ती निरामय शांतता मला कशामुळें लाभली सांगूं का ? तिची गुरुकिल्ली म्हणजे प्रार्थना ! मीं खरोखर सांगतों कीं मी विद्वान् नाहीं; विद्वत्तेवर मी हक्क सांगूं शकत नाहीं; परंतु प्रार्थनेवर हक्क सांगूं शकतों. मी प्रार्थनेमुळें मनुष्यत्वाप्रत पोहोंचलेला एक साधासुधा माणूस आहें.

मार्ग रुळलेला आहे

प्रार्थना कशी करावी, कोणत्या साच्याची असावी हें मी सांगूं शकत नाहीं किंवा त्या गोष्टीला मी महत्त्वहि देऊं इच्छित नाहीं. त्याबाबतींत ज्याचा त्यानें शिक्षक व्हावें व आपला मार्ग चोखाळावा. असें असलें तरी कांहीं रुळलेले मार्ग आहेत. त्या मार्गानें जाऊन कांहीं माणसें त्या क्षेत्रांत यशस्वी झालीं आहेत. त्या मार्गानें जाणें सुरक्षित व फायद्याचें होईल असें वाटतें. अनेक साधूसंत त्या मार्गानें गेले आहेत. त्या मार्गावर कांहीं संतांची यशस्वी पावलें पडलीं आहेत. त्या रुळलेल्या मार्गानें जाणें हें केव्हांही श्रेयस्कर.

प्रार्थनेमुळें मी बचावलों आहें. अनेक वेळां संरक्षक कवचाप्रमाणें मला प्रार्थनेचा उपयोग झाला आहे हें मी सांगितलें. मी माझा अनुभव सांगितला. प्रत्येकानें प्रार्थनेची कास धरून स्वतःला काय अनुभव येतो, कांहीं तरी नवीन हाताला लागलें, कांहीं तरी दिव्यत्वाचा लाभ घडला, अशी सुखसंवेदना होते कीं नाहीं हें पहावें.

ईश्वर स्वयंसिद्ध आहे

या जगांत कांहीं गोष्टी अशा असतात कीं, त्या स्वयंसिद्ध असतात. कांहीं स्वयंसिद्ध नसतात. ईश्वराचें अस्तित्व हें भुमितीच्या गणिताप्रमाणें स्वयंसिद्ध आहे. आमच्या अंतःकरणाला त्याची जाणीव होवो वा न होवो. बुद्धिमान माणसांना त्याचें आकलन होईलच असें नाहीं. ईश्वराचें अस्तित्व वर्णन करून सांगतां येण्यासारखें नाहीं. तो ज्याच्या त्याच्या श्रद्धेचा, आंतरिक संवेदनाचा, स्वानुभवाचा प्रश्न आहे. कारणें किंवा उदाहरणें देऊन ईश्वराचें अस्तित्व सिद्ध करूं पहाणें व्यर्थ आहे. त्याच्या पलिकडची ती गोष्ट आहे.

सर्व कारणें आणि उदाहरणें बाजूला सारावीं आणि श्रद्धेची कास धरावी. निर्मळ, शुद्ध, श्रद्धा. तिच्याशिवाय दुसरें कांहीं नाहीं. मी या जगांत वावरत आहें ना ? हालचाल करीत आहे ना ? तसाच देवही या जगांत आहे. मी जिवंत आहें, वावरतों आहें याचें आदिकारण तोच आहे.

प्रार्थनेची सर्वांना जरुरी

ईश्वराचें अस्तित्व मान्य केल्यानंतर प्रार्थनेची जरुरी काय हें सांगायलाच नको. त्याची प्रार्थना करणें हाच जीवनांतील आनंद व आधार. आमचें दैनंदिन जीवन ही एक दीर्घ प्रार्थनाच आहे; वेगळ्या प्रार्थनेची किंवा तिच्यासाठीं एकांतांत बसण्याची जरूरी काय ? असा प्रश्न आपण करूं नये. परमात्म्याशीं ज्यांचें नातें जडलें, त्या दिव्य प्रकाशांत जे वावरूं लागले, त्यांनींही प्रार्थनेशीं संबंध केव्हांही सोडला नाहीं. त्यांचें जीवन प्रार्थनापूर्ण व निरंतर प्रार्थनेनें ओतप्रोत भरलेलें होतें. ठराविक वेळ प्रार्थनेंत घालविल्याशिवाय ते राहिले नाहींत. भगवंताची प्रार्थना, त्याचें सतत स्मरण व नित्य ध्यास हेंच त्यांना सर्वस्व होऊन राहिलें होतें; कारण त्यांनीं प्रार्थनेचें अपरंपार महत्त्व ओळखलें होतें. आपणहि तें ओळखूं या.

श्रीसाईसच्चरित – गद्यानुवाद

ले० : एक साईभक्त

अध्याय सातवा

श्रीगणेशास, सरस्वतीस गुरूस, कुलदैवतास, सीतारामचंद्रास, सद्‌गुरु साईनाथास नमस्कार. आतां पूर्वकथेच्या अनुषंगानें बाबांना देवालयांच्या जीर्णोद्धाराविषयीं कशी आवड होती हें स्मरणपूर्वक लक्षांत आणूं या.

बाबा परोपकारासाठीं कसे झटत, आपल्या भक्तांचा कसा सांभाळ करीत व त्यांचीं दुःखें स्वतः सोसून त्यांच्यासाठीं आपला देह कसा झिजवीत हें पहाण्यासारखें आहे. ते समाधीसह अष्टांग योग आचरीत असत. इतकेंच नव्हे, तर धौतीनेती, पोती इत्यादि क्रिया करून करपद शीरादि इंद्रियें निरनिराळीं करीत व तशीच तीं पूर्ववत् एकत्रही भरीत. हिंदु म्हणावें तर ते यवनासारखे दिसतात. बरें, यवन म्हणावें तर अंगावर हिंदुत्वाचीं सर्व उत्तम लक्षणें दिसत आहेत असा हा विलक्षण अवतार. याचें पूर्णपणें वर्णन कोण करूं शकेल? जातीनें हिंदू होते याचा कोणालाही थांगपत्ता लागला नाहीं; कारण या दोन्ही वर्गांशीं त्यांची वागणूक नेहमीं सारखीच असे. रामनवमी हा हिंदूंचा सण पण त्या दिवशीं स्वतः आपण सभा-मंडपांत पाळणा बांधूनच ते कथाकीर्तनें करवीत. त्याच दिवशीं रात्रीं संदल मिरविण्यास यवनानांही ते आज्ञा देत असत. जमवून जमतील तितके मुसलमान एकत्र होऊन संदल मिरवीत. अशा रीतीनें दोन्ही उत्सव ते आनंदानें समसमान करवून घेत असत. राम-नवमीच्या दिवशीं कुस्त्या लावण्याची त्यांना मोठी हौस असे व त्यावेळीं धोडे, तोडे पगड्या वगैरे बक्षिसें देण्यांत त्यांना फारच उल्हास होई. गोकुळ अष्टमीचा सण आला म्हणजे ते गोकुळकाला करवून घेत आणि ईदच्या दिवशीं मुसलमानांना नमाज पढण्यास कोणतीच आडकाठी नसे. एकदां मोहरमचा सण आला असतां कांहीं यवन 'ताजा' किंवा ताबूत बनवून गांवांतून मिरवणूक काढण्यासाठीं बाबांस विचारण्यास मशिदींत आले. बाबांची आज्ञा मिळतांच ताबूत तयार झाले. चार दिवस ठेवून पांचव्या दिवशीं खालीं काढण्यांत आलें. याबद्दल बाबांच्या मनाला सुख नाहीं किंवा दुःख नाहीं.

बाबांना यवन समजावें तर हिंदूसारखे त्यांचे कान टोंचलेले होते. हिंदू म्हटलें तर त्यांना सुंता मान्य होती अशा तऱ्हेनें हिंदूही नाहीं आणि यवनही नाही असा हा परमपवित्र साई अवतार आहे. बाबा हिंदू आहेत असा दावा मांडला तर त्यांचें राहणें नेहमींच मशिदींत असे. त्यांना यवन म्हणूं जावें, तर मशिदींत अहोरात्र धुनी पेटलेली असे; जात्यावर दळण दळलें जावून घंटाशंखवादन व अन्नसंतर्पणही होत असे. त्याचप्रमाणें सदैव भजन, अन्नसंतर्पण अर्घ्य-पाद्य-पूजनही होत असे. मग बाबा मुसलमान कसे हो ? ते जातीनें म्लेंच्छ आहेत असें म्हणूं जावें तर उच्चवर्णीय अग्निहोत्री ब्राह्मण आपल्या ब्राह्मण्याचा व सोवळ्याचा अभिमान टाकून त्यांचें पूजन करून त्यांच्या पायावर लोटांगण घालीत आहेत. अशा तऱ्हेनें विस्मयचकीत होऊन जे जे त्यांची प्रचीति पाहावयास येतात, तेसुद्धां तसेंच वागतात आणि गुपचूप त्यांचें दर्शन घेतात. ज्याला देहाभिमान नाहीं त्याला सर्व वर्णांचे लोक सारखे, मग ते हिंदू असोत वा मुसलमान असोत, जातींचें भिन्नपण तो जाणतच नाहीं. पुढल्या वर्षी कदाचित् तोटा येईल म्हणून शेतकरी चालू वर्षी तील धान्याचा कांहीं भाग मोठा किंवा कणगा बांधून सांठवून ठेवीत असतो त्याचप्रमाणें बाबांच्या संग्रहीं एक गव्हाचें पोतें असे. आणि मशिदींत गहूं दळावयास एक जातें असून गहूं पाखडण्याकरितां एक सूपही होतें. त्यांच्या संसारांत कांहींच न्यूनता नव्हती. सभा मंडपांत एक सुंदर तुलसी वृंदावन होतें. त्याच्याच बाजूला उत्तम कांतलेला असा लाकडी रथ असे. या उत्तम वस्तूंच्या गांठीं कांहींतरी पुण्य होतें म्हणूनच तिची बाबांशीं भेट झाली. अशीच दृढ भावना आपण मनांत ठेविली तर आपणांस कांहींच कमी पडणार नाहीं. पूर्वजांच्या पुण्याईमुळेंच हे साईचरण माझ्या हातीं लागले. त्यामुळें मनाला शांति लाभली असून संसारांतही निश्चिंति आली आहे हे श्रीसाईसमर्थ समागम जन्यसुख भोगून मी अतिशय धन्य झालों आहे. पुढें कितीही सुखसंपन्न मी झालों तरी हें सुख मला कधीं प्राप्त होणार नाहीं. स्वानंदस्वरूप असे साई, त्यांची महती मी किती बरें वर्णूं ? जो त्यांच्या चरणीं रत झाला त्याला त्यांनीं ठायींच बसवून ठेवलें. अनेक तापसी, तडी, तापडी, संन्यासी, त्यागी, उदासी हरिद्वारादि तीर्थांच्या ठिकाणीं वास करणारीं मंडळी येत. त्यांच्याबरोबर त्यांनीं बोलावें, चालावें आणि उदंड हंसावें. त्यांच्या जिव्हेवर अखंड 'अल्ला मालिक' मंत्र असे. वितंडवाद त्यांना कधींही आवडत नसे व त्यांच्याजवळ नेहमीं एक सटका असे. राव असो वा रंक असो. लक्ष्मी-पुत्र असो किंवा भिकारी रंक असो. सर्वांबरोबर त्यांची सारखीच वागणूक असे व त्या दोघांनाही त्यांच्याजवळ एकच माप असें. प्रत्येकाचे बरेंवाईट कर्म गुह्यांतलें गुह्य मर्म ते जाणत असत व वेळप्रसंगीं हें वर्म सांगून ते खूणही पटवून देत. यामुळें भक्तांना अतिशय आश्चर्य वाटत असे. जणूं काय जाणपणाचें ते सांठवण असून नेणतेपणाचें पांघरूणच होतें. अशी ही साईचीं लक्षणें होतीं. जरी त्यांनीं मानवाची काया धारण केली असली तरी त्यांची करणी अपूर्व अशीच देवाची होती. त्यांना मानसन्मानाचीही कधीं क्षिति नव्हती. जणूं काय शिरडींत देवच अवतरले आहेत, याच भावनेनें सर्व लोक त्यांना भजत असत.

बाबांचे चमत्कार ! मी पामर किती वर्णन करूं शकणार ? अनेक देवा-देऊळांचाही त्यांनीं जीर्णोद्धार करवून घेतला. शिरडींत तात्या पाटलाच्या हातून देखील तेथील,

शंकर पार्वती, शनि, गणपति,ग्रामदेवी आणि मारुति या देवांना सुस्थितींत आणून ठेविलें. बाबा लोकांकडून दक्षिणेच्या मिषानें पैसे घेत. त्यांतले कांहीं ते धर्मार्थ वाटीत, तर कांहीं असेच देत. कोणाला रोज तीस रुपये, कोणास दहा, पंधरा, पन्नास मनाला येईल त्याप्रमाणें ते मोठ्या आनंदानें वांटीत असत. हा सर्व धर्माचा पैसा. घेणाराला सुद्धां हीच खात्री असे. त्यांचा असाच उत्तम विनियोग व्हावा, हीच बाबांची इच्छा असे. असो. श्रीसाईच्या दर्शनानें कित्येक पुष्ट झाले, कितिएक दुष्ट सुष्ट झाले. त्यांच्या पवित्र आणि पावन अशा दर्शनानें कित्येकांचें कुष्ट गेलें आणि अनेकांनीं आपलें हित साधलें कोणत्याही तऱ्हेचे अंजन, पाला किंवा रस न घालतां कित्येक अंध त्यांच्या पायास लागून डोळस झाले, आणि कित्येक पांगळेही त्याच प्रमाणें चालूं लागले.

बाबांचा महिमा अतिशय वाढूं लागला. कोणालाच त्याचा थांग लागेना. यात्राही अपरंपार जमूं लागली. धुनी जवळच मलमूत्राचें विसर्जन करून कधीं पारोसे तर कधीं स्नान झालेलें असे, ते ध्यानावस्थेंत राहत असत. नेसावयास स्वच्छ धोतर, अंगांत सदरा किंवा पैरण आणि डोकीस खास पांढरे पागोटें असा त्यांचा आरंभी पोषाख असे. सुरवातीस ते गांवांत वैद्यकीही करीत. औषधें देत आणि त्यांच्या हाताला यशही उत्तम होतें. उत्तम हकीम म्हणून ते प्रसिद्धी पावले. एकदां एका भक्ताचे डोळे सुजून लाल झाले व दोन्ही बुबुळें रक्तबंबाळ झालीं होती. शिरडींत कोणी वैद्यही नव्हता. बिचारे भोळे भाविक भक्त ! त्यांनीं बाबांस डोळे दाखविले. कोणी काय केलें असतें ? डोळ्यांत सुरम्याच्या काड्या घातल्या असत्या. कोणी दुधाच्या घड्या डोळ्यावर ठेवल्या असत्या, नाहींतर थंड कापूर ठेवला असता. पण बाबांनीं काय केलें ? बाबांचा उपायच वेगळा ! त्यांनीं तावडतोब बिब्बे ठेंचून त्याचे गोळे करविले. त्यांनीं एक एक गोळा चिमूल डोळ्यांत भरला आणि त्यावर एक फडका बांधला. दुसऱ्या दिवशीं डोळ्यांची पट्टी सोडण्यांत येऊन त्यावर पाण्याची धार धरली त्यांनीं. डोळ्यांची सूज जाऊन बुबुळेंही स्वच्छ झालीं होतीं. डोळ्यासारखा भाग; किती नाजूक ! पण बिब्यांची मुळींच आग झाली नाहीं. बिब्यानें डोळ्यांचा रोग घालविला ! असे अनेक अनुभव भक्तांना मिळत होते.

धौती, पोती इत्यादि योगप्रकारही बाबांना उत्तम प्रकारें अवगत होते. कोणासही न कळवितां ते एकांत स्थळीं जात. तेथें स्नान करतांना आंतडीं ओकून बाहेर काढीत व धुवून वाळावयास टाकीत. मशिदीहून विहीर जितकी दूर होती तितकेंच पुढें एक वडाचें झाड होतें. त्याच्या पलीकडे दुसरी एक विहीर होती. एक दोन दिवसा आड ते तेथें जात असत. दिवसा भर दुपारच्या वेळीं आजुबाजूला कोणी नाहीं असें पाहून आडांतून पाणी काढून ते मुखमार्जन करीत असत; असो. अशाच एका प्रसंगीं स्नान करितांना ते पोटांतलीं आंतडीं बाहेर काढून धुवूं लागले. बोकड मारला म्हणजे त्याचीं आंतडीं आंतून उघडी करून व धुवून घडीवर घडी घालून ठेवतात. तशींच बाबांनीं आपलीं आंतडीं काढून आंत बाहेरून स्वच्छ करून जांबाचे झाडावर पसरून ठेविलीं. हें पाहून लोकांना आश्चर्य वाटलें. ज्यांनीं ही स्थिति पाहिली ती मंडळी अद्यापीही हयात आहेत. ते म्हणतात बाबा म्हणजे एक अपूर्व वल्ली !

श्री पुण्यतिथीचा सोहोळा

यंदा श्रींची पुण्यतिथी विजयादशमी दि. ३० सप्टेंबर ६० रोजीं होती. व त्याकरितां उत्सव दिनांक २९, ३० सप्टेंबर व १ व २ ऑक्टोबर ६० रोजीं होता. दि. १ ऑक्टोबर रोजीं एकादशी असल्यानें त्या दिवशी काला होऊं शकत नाहीं म्हणून काला दि. २ ऑक्टोबर ६० रोजीं होता.

पुन्हां पुन्हां सांगावेसें वाटतें कीं श्रींची पुण्यतिथी विजयादशमीच्याच दिनीं येते. कारण मार्गे तीन ठिकाणीं तीन निरनिराळ्या तिथि ह्या श्रींच्या पुण्यतिथी म्हणून समजून उत्सव केले गेले. कोणी विजयादशमी, कोणी दशमी युक्त एकादशी, व कोणी एकादशी असे तीन निरनिराळ दिवस श्रींचे पुण्यतिथीचे म्हणून समजले. अशा अडचणींच्यावेळीं ह्या प्रश्नाचा निकाल, त्यावेळेच्या भक्तश्रेष्ठांनीं श्रींचे समाधीपुढें चिठ्ठया टाकून लावून घेतला व त्यांत श्रींची पुण्यतीथि विजयादशमीच असें निश्चित झालें. तरी ह्या बाबतींत कोणाचाही गैरसमज असूं नये व होऊं नये.

प्रतिवर्षीप्रमाणें यंदाही स्टेट ट्रॅन्स्पोर्टनें जादा व स्पेशल गाड्यांची व्यवस्था ठेविली होती. पोलीस, होमगार्ड व स्वयंसेवक हेही नित्याप्रमाणें उपस्थित होते. नगरचे सुप्रसिद्ध मंडप कॉन्ट्रॅक्टर हिरालाल मुथा ह्यांनीं नेहमीप्रमाणें मंडप घातले होते. व्यवस्थापक समितीचे सभासद व विश्वस्त उपस्थित होते. परंतु यंदा जेवढी नेहमीप्रमाणें यात्रा हवी किंवा असावयाची तितकी नव्हती, फारच कमी होती.

उत्सवास सुरवात दि. २९ रोजीं पहांटेस शांत मंगलमय वातावरणांत कांकड-आरतीनें झाली. व कांकड आरतीनंतर श्रीसाईसच्चरित् पोथी व वीणा व नाशिकच्या कै. गुळे महाराजांचे परमभक्त पुण्याचे श्री. दादासाहेब आंबेकर यांनीं मोठ्या प्रेमानें अर्पण केलेल्या श्रींच्या तैलचित्राची, मिरवणूक, चोपदाराच्या ललकारींत, टाळांच्या निनादांत व 'साईनाथगुरु माझे आई, मजला ठाव द्यावा पायीं' अशा भजनानंदांत निघाली व श्रींच्या गुरुस्थानावरून द्वारकामाईंत येऊन विसर्जन झाली. द्वारकामाईच्या सभामंडपांत वरील भजनास-अखंड साईनामकीर्तनास म्हणजे २४ तास–सुरवात झाली. द्वारकामाईतील संस्थानचा नोकर श्री. माधव तेली हा नेहमीच तेथें चांगली व्यवस्था ठेवतो. पॉवरहाउसचे श्री. वसंतराव कुलकर्णी हेही तर्थे विद्युद्दीपाची व दूर ध्वनिक्षेपकाची व्यवस्था करतात. वर सांगितलेल्या 'श्री'च्या तैलचित्रासमोर श्रीसाईसच्चरित् वाचनास सुरुवात संस्थानचे स. चिटणीस डॉ. दाभोळकर यांच्याकडून झाली. अवतरणिकेचा अध्याय वाचण्याचें भाग्य ह्या लेखकाला मिळतें वीणा गळ्यांत घेऊन 'साईनाथ गुरु माझे आई, मजला ठाव द्यावा पायीं' या भजनाची सुरवात लेखकाकडून व समाप्ति डॉ. गजानराव दाभोळकर यांच्याकडून होते. ह्या कार्यक्रमांच्या बाबतींतहि भक्तांना तर प्रेमाची सूचना द्यावीशी वाटते कीं त्या सर्व माता बंधूभगिनींनी हे कार्यक्रम ज्यास्त आपलेपणानें पार पाडावे. दुपारचा वेळ व रात्रीची वेळ, ह्या कार्यक्रमाच्या अत्यंत अडचणीच्या वेळा;

ह्या कार्यक्रमांत हौशीनें भाग घेणारी कांहीं मंडळी आहेत—उदाहरणार्थ, श्री. शेठ्ये पतिपत्नी, श्री प्रभु पति पत्नी, श्री. वसंतराव आपटे, हिशेबनीस मुंबई कचेरी, श्री. सटाणकर, श्री. श्याम मिराणी, बागवे, कोल्हाटी, नागपुरे वगैरे. यंदा अकोला खामगांवचे श्री. शेवलकर ह्या नांवाचे भक्त आले होते ते रात्रभर जागे होते; पण ह्या मंडळींना फार ताण पडतो व जर हा कार्यक्रम शिस्तबद्ध करण्याचें ठरविलें तर कोणालाही फारसा त्रास न पडतां, व्यवस्थित रीतानें पार पडूं शकेल. दि. ३० ला सकाळीं ६ वाजतां या कार्यक्रमांची मिरवणुकीनें समाप्ति करण्यांत आली.

दि. २९ ला संध्याकाळीं ४ ते ६॥ पर्यंत कीर्तन झालें. दि. ३० ला सकाळीं ११ ते १२ पर्यंत पुण्यतिथीचें कीर्तन दि. १ ला रात्रीं पालखी मिरवणुकीनंतर संस्थान विश्वस्त श्री. नानासाहेब रासने यांचें कीर्तन झालें. दि. २ ला दुपारीं ११ वाजतां संस्थान गवई श्री. विठ्ठलराव मराठे यांचें काला कीर्तन होऊन दही हंडी फोडून काल्याचा प्रसाद सर्वांना वाटण्यांत आला.

दि. ३० व १ ह्या दोन दिवशीं भिक्षा मागण्यांत आली व ३० ला दुपारीं १२ ला आराधना विधी करण्यांत आला. त्याच दिवशीं सायंकाळीं ५ ते ६॥ पर्यंत मंत्रजागर करण्यांत आला; व रात्रीं १०॥ ते सकाळीं ६ पर्यंत सर्व कलाकारांची हजरी श्रींच्या समाधीपुढें झाली. संस्थानचे शिर्डीचे खजिनदार श्री. शालिग्राम द. नागरे, यांनीं अत्यंत अल्पकाळांत एक पद रचून म्हणून दाखविलें. त्यांना येवढीच विनंती करावीशी वाटतें कीं त्यांनीं आपल्या प्रतिभेचा उपयोग श्रींच्यावर सुंदर पदें करण्याकडे करावा.

संस्थानच्या सर्व नोकरांना प्रत्येकीं रु. ५ पांच ह्या उत्सवाच्या निमित्तानें देण्यांत आले. सर्व गांवकऱ्यांना व नोकरांना एकवेळ जेवण देण्यांत आलें.

श्रींच्या समाधीवर घातलेली व जुनी झालेली वस्त्रें, नेहमीप्रमाणें प्रसाद म्हणून लिलांवानें देण्यांत आलीं. भक्त लोक हा प्रसाद घेण्यास फार उत्सुक दिसतात.

तीन दिवस पालखीची व रथाची मिरवणूक घेण्यांत आली होती. ह्या मिरवणुकीत श्री. बापुराव माने, श्री. देशपांडे, श्री. नरेंद्र सावंत, श्री. राम देसाइ वगैरे स्वयंसेवक मंडळी फारच उत्साहानें भाग घेत असतात. स्वयंसेवकांच्या कामांत श्री. रावसाहेब थोरात, श्रीपतराव जाधव, व श्री. वर्तक हे प्रामुख्यानें पुढाकार घेत असतात.

वरील कार्यक्राम हे नित्याच्या कार्यक्रमाव्यातिरिक्त होते.

श्रींनीं त्यांच्या भक्तांचे व त्यांच्या सर्व कुटुंबियांचे व चराचर विश्वाचें सदैव कल्याण करात असावें एवढीच श्रींच्या दिव्य चरणारविंदी प्रार्थना करून रजा घेतो.

पदीं सांई तुझ्या मनानें रमावें ।
हृदीं कीर्तना मोद तुझ्या न मावे ।
त्वदर्चा करा या सुमांनीं जमावें ।
स अष्टांग कायें प्रभोत्वां नमावें ।

संतांचा चरणरज

जानकी बाळकृष्णतनय.

———

वेदान्ताचें सारसर्वस्व

—स्वामी विवेकानंद

तुम्हीं जगांत कसें वागावें, भगवंताला सर्वत्र कसें पहावें व हें जीवन सुवर्णमोलाचें कसें बनवावें हें वेदान्त सांगतो. पण ऐकतो कोण ? जे भाग्यवंत असतात त्यानाच तो संदेश झेलतां येतो.

गर्जेल तो कोसळेल काय ?

कधीं कधीं हिवाळ्यांतही कडाडून मेघगर्जना होते; एखादा प्रचंड ढगही आकाशांत तळपूं लागतो; गर्जनेमागून गर्जना होऊं लागते; परंतु पाऊस मात्र पडत नाहीं. आणि तेंच पावसाळ्यांत पहा. मेघांची गर्जना मुळींच होत नाहीं; असें असतांही न गरजतां पाऊस मात्र कोसळत असतो. म्हणतात ना कीं गर्जेल तो कोसळेल काय ?

त्याचप्रमाणें जे खरेखुरे सेवाभावी कार्यकर्ते आहेत व ज्यांचीं मनें बंधुभावानें भारलीं गेलीं आहेत, त्याचप्रमाणें ज्यांना इतरेजनांसाठीं आपण कांहीं तरी केलें पाहिजे असें वाटतें. ते बोलण्याच्या भानगडींत फारसे पडत नाहींत; ते आपल्या सत्कृत्यांच्या रूपानें बोलत असतात. ते बोलतच नाहींत. त्याचीं कृत्यें बोलतात. एखाद्या चिमुकल्या डबक्यांत वावरणें त्यांना आवडत नाहीं. त्यांचे क्षेत्र विशाल व दृष्टी व्यापक असते. त्यांना सर्वत्र आपलीं भावंडे दिसत असतात. त्यांची कृति, त्यांचें वागणें व बोलणेंसवरणें सारे विशाल बंधूभावाच्या तत्वावर आधारलेलें असतें. त्यांना सर्वांबद्दल प्रेमभाव व सहानुभूति वाटत असते. ते बोलत नसतात; ते आपलें कर्तव्य पालन करून जगांत वावरत असतात व अशारीतीनें कृतीचें जीवन जगत असतात.

आणि अशारीतीनें तुम्हीं आपलें सारें जीवन घालवावें असें वेदान्ताचें सांगणें आहे.

वेदान्ताची हीच शिकवण

प्रथम काय सांगितलें ? प्रथम कार्य कसें करावें हें सांगितलें. आम्हीं स्वतःला विसरून दुसऱ्यांसाठीं वावरावें, दुसऱ्यांसाठीं झटावें. या अशाश्वत जगांत आपण शाश्वत राहूं असें वागावें.

होय, परंतु याचा अर्थ काय ? याचा अर्थ सर्वांभूती भगवंत पहाणें. सर्वांभूतींच नव्हेतर सर्वत्र आणि ती दृष्टि बाळगून कार्यरत व्हावयाचें. भगवंत सर्वव्यापी आहे आणि त्याच्यासाठीं जगायचें व त्याच्या नावानें वर्तायचें, दीर्घकाळ जगावयाचें, सुखासमाधानाचें जीवन जगावयाचें, दुःखीकष्टी केव्हांही व्हायचें नाहीं. आळसांत एखादा क्षणही दवडायचा नाहीं हीच आमच्या वेदान्ताची सर्वस्पर्शी शिकवण आहे.

अशा रीतीनें तुम्हीं कार्य करीत राहिलां म्हणजेच या जंजाळातून मुक्त होण्याचा मार्ग तुम्हांला आपोआप सांपडेल. तोच तुमचा वाटाड्या होईल. याशिवाय दुसरा मार्ग नाहीं. हा सांगितला हाच राजमार्ग आहे.

जगाला शिव्याशाप देण्यांत काय फायदा ? संसार तापापासून सुटका करून घ्यायला जंगलांत जावयाचें, जिवाचे हालहाल करायचे, उपासतापास करायचे, आत्म्याला त्रास द्याव-याचा कणाकणानें झिजावयाचें व कणाकणानें मरावयाचें, मन मारावयाचें, स्वाभाविक भावनांचा चक्काचूर करून टाकावयाचा, साऱ्या इंद्रियांचा कोंडमारा करून टाकावयाचा, कठोर, शुष्क बनावयाचें, हा मार्ग कल्याणाचा नव्हे. तो चुकीचा व घातक मार्ग आहे.

तेव्हां कार्यरत व्हा; भगवंताची आठवण प्रत्येक घटकेला करा, त्याच्यासाठीं जें कांहीं करायचें तें करा. तो सर्वत्र व्यापलेला व सर्व साक्षी आहे हें मनावर पूर्णपणें बिंबवा. हें जीवन ईश्वर समर्पित आहे, हे त्याचें जीवन आहे, त्याच्यासाठीं जगायचें व त्याच्या-साठीं राबायचें एवढेंच आमचें कर्तव्य. कामाशिवाय एक क्षणही वायां दवडायचा नाहीं. या जगांत येऊन आम्हीं एवढेंच साधावयाचे आहे.

ईश्वर सर्व व्यापी आहे. तो तुमच्या अंतर्यामीं आहे. मग त्याला शोधण्यासाठीं कुठें जावयाचें, कुठें भटकायचें ?

तो सर्वव्यापी आहे

जी संपत्ति तुम्हीं भोगलां, त्या संपत्तींत तो आहे. तुमच्या मनांत इच्छा आकांक्षा निर्माण करणारा तोच ! तुमची इच्छा पूर्ण करण्यासाठीं ज्या ज्या वस्तू तुम्ही घेतां त्यांतही तो आहे. तुमच्या सुंदर कपड्यालत्त्यांत व तुमच्या दागदागिन्यांत तोच आहे. या दृष्टीनें तुम्हीं प्रत्येक गोष्टीकडे व प्रत्येक वस्तूकडे पहावयाचें. तुमच्याठायीं ही दृष्टि एकदां बाणली म्हणजे सर्व वस्तूंना नवा झगझगीत मुलामा दिलेला तुम्हांला आढळून येईल.

तुमच्या प्रत्येक हालचालींना, प्रत्येक बोलण्या-चालण्यांत संभाषणांत व प्रत्येकबाबतींत भगवंताला प्राधान्य देऊं लागलां, प्रत्येक गोष्ट त्याच्या नावें व त्याच्यासाठीं करूं लागलां, म्हणजे तुमच्या जीवनाचा सारा दृष्टीकोण आरपार बदलून जाईल व हें जग दुःखतापानें व्यापलेलें तुम्हांला दिसणार नाहीं. हें जग म्हणजे नर्कवास आहे असें न वाटतां तो स्वर्गलोक आहे, तें नंदनव आहे असेंच तुम्हांला वाटूं लागेल.

रडून काय होणार ?

एखाद्या खोलींत अनेक वर्षांपासून अंधार पडलेला असेल; त्यांत कधीं कोणी राहिला नाहीं किंवा कधीं कोणी दिवाबत्ती लावली नाहीं ! मग तेथें काळोखच असणार. तशा स्थितींत त्या खोलींत एकीएकीं प्रवेश करून जर तुम्हीं काय हा घनदाट अंधकर ! हा कसा नाहींसा होणार ! असें म्हणून ऊर बडवून घेऊन आक्रोश करूं लागलांत, तर तो अंधकार नाहींसा होईल का ? मग केलें पाहिजे काय ? त्या खोलींत एखीदी बत्ती आणायची व काडी पेटवून लावायची ! म्हणजे मग खोलीभर प्रकाशच प्रकाश होईल नाहीं का ?

त्याच प्रमाणें तुम्हीं ' अहो ! काय सांगू ? मी जन्मभर दुष्कृत्यें करीत आलों आहें. माझ्या हातून अनंत अपराध घडले आहेत.' असें तुम्हीं सतत बडबडत राहिला तर त्याचा कांहीं तरी उपयोग आहे. का ? सत्कार्ये करूं लागा, अज्ञानांधकार घालविण्यासाठीं झटा मग सर्वत्र प्रकाशच प्रकाश ! तींच तुमच्या जीवनांतील खरीखुरी दिवाळी !

सारी मंगलाची मंदिरें

तुम्हीं स्वतःला अमंगल, अपवित्र कां बरं समजतां ? तुम्हीं सदा पवित्र, सदा मंगल अहात. त्या जगन्मंगलाचें वास्तव्य तुमच्याठायीं असतां तुम्हीं अमंगल कसे ! आणि तुमच्या सभोंवार तुम्हीं जें जें पहातां, जे जे प्राणिमात्र तुमच्या दृष्टीस पडतात तीं तीं सर्व त्या मंगलाचीं मंदिरें आहेत.

तुम्हांलाच नव्हे तर कोणालाही अमंगल मानूं नका. त्या महन्मंगलावर ओढण्यांत आलेला अज्ञानाचा पडदा फाडून त्याचे तुकडे तुकडे करून टाका. उठा, जागे व्हा. स्वतःला ओळखुन इतरांच्या ठिकाणींही तीच प्रकाश ज्योत पहा व कामाला लागा. यश तुमचें आहे.

सर्वांत मोठी कामगिरी

स्वत्वाची ओळख पटवून घेणें हीच सर्वांत मोठी कामगिरी व महत्तम प्रार्थना. अज्ञानाला अंतःकरणांत वाव देऊ नका. तुम्हीं पवित्र काय व्हायचें, मंगल काय व्हायचें ! तुम्हीं पवित्र अहांत व मंगलही अहांत.

इच्छा, वासना यांचा त्याग करतां आला पाहिजे. त्याशिवाय देवानें निर्माण केलेल्या या मंगल सृष्टीचें आपणास आकलन करतां येणार नाहीं. वासनांपासून मुक्त व्हा म्हणजे प्रत्येक कोनाकोपऱ्यांत तुम्हाला प्रकाश दिसूं लागेल.

आम्हीं त्याच्या सान्निध्यांत रहाण्याचा धडा गिरवूं. या त्याच्यासाठीं जगूं या. त्याच्या नांवें प्रत्येक कृति करूं या. आनंदाचें जीवन जगणें, जीवन सुवर्ण मोलाचें बनविणें तें हेंच.

अशाप्रकारचें जीवन जगण्यासाठीं आम्हीं अहोरात्र प्रयत्न करूं या.

श्री साईबाबांचीं बोध वचनें

संग्राहक : **नानासाहेब रासने**

१. असत्य बोलूं नका; सत्याची कांस धरा.

२. काया—वाचा—मनानें व्यभिचार करूं नका.

३. दुसऱ्याच्या श्रमाचें, धनाचें, बुद्धीचें आणि भावनेचें अपहरण करूं नका.

४. उपासतापासानें शरीर मारूं नका; ज्याचें शरीर सुदृढ त्याचें मनही सुदृढ असतें.

५. माणसानें निर्मिलेलें दुःख माणसानेंच दूर केलें पाहिजे. देवानें निर्मिलेल्या दुःखासाठींच देवाला हांक घालावी.

६. माणसाला 'सो ऽहम्' चा अहंकार अवश्य असावा.

७. स्वतःच्या मनाला विसरणाऱ्यालाच दुसऱ्याचें मन जाणतां येतें.

८. ज्याला स्वतःचा प्रपंच आवरतां येत नाहीं, त्यानें परमेश्वराच्या प्रपंचाला हात लावूं नये.

९. तुम्हांला हवा असलेला पुत्र, पैसा आणि पत्नि जिथें प्रत्यक्ष परमेश्वर देऊं शकत नाहीं तिथें परमेश्वराच्या दाराबाहेर उभे असलेले बुवा, बाबा आणि बैरागी कुठून देणार कपाळ !

१०. या जगांत आपण 'नग्न' आलों आणि या जगांतून जातांना 'नग्न' होऊनच आपल्याला जावें लागणार आहे, हें विसरूं नका !

११. दुसऱ्याचें दुःख जाणून तें हलकें करण्याचा प्रयत्न करा; कारण त्यांतच तुमचें स्वतःचें दुःख हलकें होणार आहे.

आत्मज्योति हीच सर्वश्रेष्ठ

प्रश्न—या जगांतील साऱ्या वस्तू आपण कशाच्या सहाय्यानें पहातों ?

उत्तर—दिवसा सूर्यनारायणाच्या व रात्रीच्यावेळीं बत्तीच्या सहाय्यानें.

प्रश्न—ठीक आहे; तुम्ही सूर्यनारायण, बत्त्या वगैरे कशाच्या सहाय्यानें पहातां ?

उत्तर—डोळ्यांच्या सहाय्यानें !

प्रश्न—डोळ्यांत फूल पडल्यामुळें किंवा अन्य कारणामुळें डोळ्यांचे कार्य होत नसलें तर ?

उत्तर ज्ञाननेत्राच्या किंवा बुद्धिमत्तेच्या सहाय्यानें तें कार्य पार पाडतों.

प्रश्न—तें ज्ञान किंवा बुद्धिमत्ता आपणास कशी जाणवते.

उत्तर—माझ्याठायीं जो कोणी '**मी**' म्हणून आहे त्याच्यामुळें ती जाणीव होऊं शकते.

प्रश्न—मग तुम्हींच परम श्रेष्ठ अशी ज्योति नाहीं का ?

उत्तर होय; अगदीं बरोबर; असेंच हें गणीत आहे. सर्वांत श्रेष्ठ म्हणजे आत्मज्योतीच होय; आणि ती तुमच्याठायीं वास करीत आहे.

—**श्रीशंकराचार्य**

शोचनीय निधन

कळविण्यास दुःख वाटतें कीं, श्री साईभक्त सुंदरराव दिनानाथ नवलकर हे गुरुवार दि. १३ आक्टोबर १९६० रोजीं सकाळीं ८–५६ वा. आपल्या वयाच्या ८२ व्या वर्षी श्रीसाईचरणीं विलीन झाले. त्यांचा जन्म मुंबईंत पाठारे प्रभुज्ञातींत सन १८७८ मध्यें झाला. प्रकृतीमुळें त्यांना कॉलज शिक्षण पूर्ण करतां आलें नाहीं. तरी १९०८ सालीं इंग्लंडमध्यें शेतीचा अभ्यास करून रॉयल अग्रिकल्चर सोसायटीचे पहिले हिंदी सभासद झाले. मुंबई म्युनिसिपल कॉर्पोरेशनचे ते दोन वेळां सभासद होते. मुंबई प्रांतिक कॉंग्रेसचे ते सन्माननीय चिटणीस व खजिनदार होते. स्टुडंटस् लिटररी व सायंटीफीक

सोसायटींत सन्माननीय शिक्षक तसेंच सन्माननीय खजिनदार शिवाय प्रॉपर्टी असोसिएशनच्या मॅनेजिंग कौन्सिलचे सभासद होते. आपल्या ज्ञाती संस्थांतही काम करीत होते. १९१० सालीं कै. नानासाहेब चांदोरकर यांनीं त्यांस प्रथम श्री साईबाबांच्या दर्शनाचा लाभ घडवून आणला. त्यांच्या हातून सन १९१८ पर्यंत श्री साईबाबांची सेवा प्रत्यक्ष घडत गेली. साईसंस्थान अस्तित्वांत आल्यानंतर कांहीं वर्षे संस्थानाचे चिटणीस व कै. बाबासाहेब तर्खड नंतर सन्माननीय खजिनदार झाले. त्याचवेळीं साईलीलेचे संपादकही होते. गेल्या वर्षापर्यंत त्यांनीं शिरडीची वारी केली. संस्थानच्या प्रत्येक वार्षिक सभेस हजर राहून जातीनें लक्ष घालीत असत. त्यांचे एक पुत्र डॉ. भोलानाथ नवलकर M.sc. PhD, F.B.S. आणि घरची सर्व मंडळी श्री साईंची परम भक्त आहेत.

श्री समर्थ साईबाबा कै. सुंदरराव नवलकर यांच्या आत्म्यास शांति देवोत.

सप्टेंबर १९६०

चालू महिन्यांत भक्तांची गर्दी कमी होती

कीर्तनः—श्री. श्री. बा. ऊर्फ बाबूराव देव (सं. ट्र.) ह. भ. प. उत्तमराव (बोदवड) श्री. मराठे सं. गवई.

नकलाः—श्री. लव्हाटे, मुंबई.

गायनः—श्री. एन्. बी. मोरकर बलवंत संगीत विद्यालय, परेल, मुंबई १२. कु. रेखा सोनवणे, नाशिक, कु. सिंधू सोनवणे, नाशिक. श्री. शशिकांत डुवले, वेंगुर्ला. सौ. लिलाबाई शेवाळे, औरंगाबाद, सौ. मिराबाई राजगोपाळस्वामी, मुंबई. श्री. भालचंद्र पंचाक्षरी, बडोदा. श्री. किसनराव इंगळे, नगर. कु. आशालता कुलकर्णी, नगर. श्री. सदाशिव काजरेकर, मुंबई. श्री. जनार्दन गोपाळ हटकर, मुंबई.

नृत्याचे कार्यक्रम—नवमहाराष्ट्र नृत्यमंडळ, औरंगाबाद, मंगल नृत्यकला मंडळ पुणे (पुणेडान्सिंग पार्टी) अशा तीन नृत्य मंडळ्या आल्या होत्या.

नामदार यशवंतराव चव्हाण, महाराष्ट्र राज्य मुख्य (मंत्री) तसेंच शेती-खात्यांतील कांहीं मुख्य अधिकारी श्रींचे दर्शनास आले होते. व महाराष्ट्र राज्याचे मुख्य न्यायमूर्ती श्री. मुधोळकर वगैरे मंडळी श्रीसाईबाबांचें दर्शनास शिरडीस येऊन गेली.

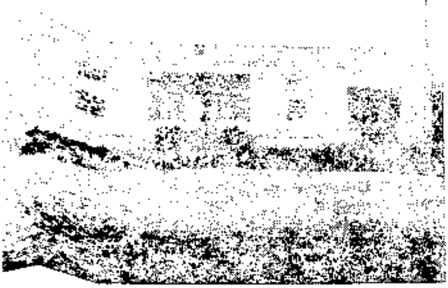

तारेचा पत्ता : 'ABHAY' Hyderabad. टेलिफोन नं. ४६३८

हैद्राबाद सॅनेटोरियम

खास क्षयरोग्यांसाठीं !

हवेशीर आधुनिक सुखसोयींनीं युक्त अत्यंत माफक दर असलेलें व साईभक्तांनीं चालविलेलें एकमेव ठिकाण.

पुण्याहून रेल्वेनें फक्त बारा तासांचा प्रवास.

गरीब साईभक्तांसाठीं खास सवलत

विशेष माहितीकरितां खालील पत्त्यावर लिहा :—

सुपरिंटेंडेंट हैद्राबाद सॅनेटोरियम,
रमतापूर, हैद्राबाद १३. [आंध्र प्रदेश]

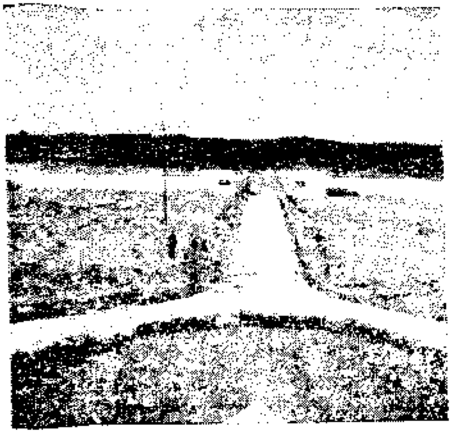
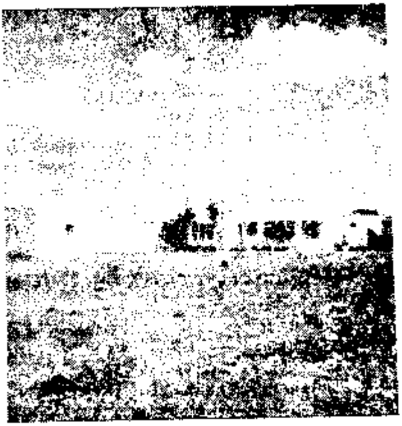

श्री साईलीला

9

…र्डी संस्थानचें अधिकृत मासिक

या अंकांत —

* गीतेंतील भक्तियोग महात्म्य
* ज्ञानी पुरुषानें कसें वागावें !
* श्रीसाईसच्चरित गद्यानुवाद
* संतांच्या सहवासांत
* ख्रिस्तप्रभूचीं बोध वचनें
* गीता म्हणजे जीवनसमृद्धीची गुरुकिल्ली
* महाभारतांतील एक उज्ज्वल प्रसंग
* वैभवशाली दैवी जीवन
* साईबाबा आणि त्यांची शिकवण
* अष्टांग योगस्तुति
* बाबांची लीला
* नीलवर्ण घनःश्याम
* अधिकार तैसा करूं उपदेश

डिसेंबर १९६०

★

संगीताची मोहिनी माणसाला मंत्रमुग्ध करते. त्याचप्रमाणें कुठल्याहि हृदयंगम चित्राची मुद्रणकृति वाचकाला नयनमुग्ध करते!

★

आणि म्हणूनच

हाफ-टोन, लाईन, थ्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स, ऑफसेट प्लेटस्, स्टीरियोज इत्यादि आणि त्याचप्रमाणें वैशिष्ट्यपूर्ण सर्वांगसुंदर कॅलेंडर्ससाठीं—

डी. डी. नेरॉय

५३४, सँडहर्स्ट ब्रिज, चौपाटी, मुंबई

टेलिफोन : ७५०४७

डी. डी. नेरॉय यांनीं तयार केलेले श्री साईबाबांचें तीन रंगी चित्र, द्वारकामाई व इतर एक रंगी फोटो—साईज १० × ८, १० × १४, १४ × २० व पोस्टकार्ड साइज खालील ठिकाणीं मिळण्याची खास व्यवस्था केली आहे.

श्री. सगुण मेरु नाईक

मु. पो. शिर्डी, जि. अहमदनगर

मुद्रक : श्री. कृ. सापळे, रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मोरबाग रोड, दादर, मुंबई १४

संपादक व प्रकाशक : ना. आ. सावंत, ईस्ट ॲन्ड वेस्ट इन्शुअरन्स बिल्डिंग, ४१/५५, आपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १.

स्थापना १९१६

साईबाबांच्या
मूर्ती पूजेचीं भांडीं
व
चांदीचे
सोन्याचे
मोत्यांचे
सर्व प्रकारचें दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वासू सुप्रसिद्ध पेढी

ई. आर. मालपेकर

जिनेकर चाळ, ठाकुरद्वार, मुंबई नं. २

श्री साई वाक्सुधा

आपल्या हातीं कांहीं सत्ता अधिकार आला; तर त्याचा केव्हांहि दुरुपयोग करूं नये. न्यायासन हें अत्यंत पवित्र व जबाबदारीचें स्थान आहे. त्या स्थानावर बसण्याची संधी प्राप्त झाली असतां कोणत्याही प्रकारच्या मोहाला व लांचलुचपतीला बळी पडूं नये. आपल्यावर ज्या कार्याची जबाबदारी सोपविण्यांत आली असेल; ती इमानें इतबारें उत्तम प्रकारें पार पाडण्यासाठीं आपण मनोभावें झटावें. बेजबाबदारपणें केव्हांहि वागूं नये. आपला पोषाख कसा अगदीं साधा व स्वच्छ असावा. जरूरीपेक्षां जास्त झकपकपणा करूं नये. कोणत्याही प्रकारच्या अहंकाराच्या स्वाधीन जाऊं नये. तोऱ्यानें व अहंकारानें वागणें अत्यंत वाईट. कांहीं एक कारण नसतां आपण कोणाचाहि अपमान करूं नये. लबाड, दुष्ट व हेवादावा करणारे लोक ओळखून त्यांच्यापासून नेहमीं चार पावलें दूर रहावें."

— श्रीसाईसच्चरित

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानचें अधिकृत मासिक]

वर्ष ३८ वें] डिसेंबर १९६० [अंक ९ वा

: संपादक :

नागेश आत्माराम सावंत

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह)

टे. नं. २५१२७४

: कार्यालय :

ईस्ट ॲण्ड वेस्ट इं. कं. बिल्डिंग, ४९/५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुं.

प्रिय वाचक—

शिरडी संस्थानच्या अंतर्गत व्यवहारासंबंधीं संशय घेण्यास जागा आहे असें वाटल्यावरून शिरडी व मुंबई येथील कचेऱ्यांच्या कारभारावर, संशयाचें निरसन होईपर्यंत, मे. चॅरिटी कमिशनर, मुंबई यांनीं मुंबईच्या सिटी सिव्हिल कोर्टांत दावा दाखल केल्यावरून, कोर्टानें श्री. गोपाळ विनायक क्षिरसागर डे. कलेक्टर पुणें, यांची रिसिव्हर म्हणून नेमणूक केली आहे. त्यांनीं श्री साईबाबा संस्थान शिरडी व मुंबई कचेरीचा ताबा घेतला असून त्यामुळें नेहमींच्या दैनंदिन कार्यक्रमांत कोणताहि फरक किंवा फेरबदल घडून आलेला नाहीं. सर्व कामकाज पूर्ववत् चालू आहे. शिरडी येथें संस्थानतर्फे व येणाऱ्या साईभक्तांतर्फें होणाऱ्या रोजच्या पूजाअर्चा, व इतर सर्व कार्यक्रम नित्याप्रमाणें अव्याहत चालू आहेत व श्रीसाईबाबांच्या कृपेनें ते तसेच अखंड चालू रहातील.

× × × ×

सध्यां न्यायालयीन चौकशीचें काम चालू असल्यामुळें या बाबतींत आम्हांला कांहीं लिहितां येण्यासारखें नसलें तरी साईभक्तांच्या दृष्टीनें त्यांच्या नजरेस एक गोष्ट आणून देणें जरूर वाटतें कीं, त्यांनीं शिरडी येथें श्रीसाईबाबांच्या दर्शनासाठीं जाण्याच्या बाबतींत मनांत कोणत्याही प्रकारचा संशय बाळगूं नये. त्यांच्या सुखसोयीकडे व तेथें त्यांना भक्तिभावपूर्वक जो जो कार्यक्रम पार पाडावयाचा असेल, त्याबाबतींत त्यांना पूर्ववत् सहकार्य व सर्व प्रकारचें मार्गदर्शन मिळेल. त्याबाबतींत यत्किंचीत्‌ही फरक पडलेला नाहीं व पडणार नाहीं, याबद्दल पूर्ण खात्री बाळगावी. अनेक वृत्तपत्रांतून निरनिराळ्या प्रकारच्या व विपर्यस्त स्वरूपाच्या बातम्या प्रसिद्ध झाल्यामुळें भक्तजनांसाठीं हा खुलासा करणें जरूर वाटत आहे.

× × ×

श्री साईबाबा संस्थानास आजपर्यंत आलेल्या अडचणी लक्षांत घेऊन, मे. चॅरिटी कमिशनर साहेब यांनीं चालू असलेल्या घटनेंत जरूर व योग्य त्या सुधारणा करून घेण्यासाठीं कोर्टांत दावा दाखल केला आहे. त्यानंतर पूर्वीप्रमाणें संस्थान कारभार भक्तांमार्फत चालविला जाईल असें समजतें. सध्यां वर नमूद केल्याप्रमाणें देवस्थानचा कारभार रिसिव्हर यांच्या ताब्यांत राहील.

× × ×

श्रीसाईभक्तांच्या व सर्वसाधारण वाचकांच्या दृष्टीनें 'श्रीसाईलीला' मासिक हें वाङ्मयीन, साधक, सकाळ मार्गदर्शक व प्रेरक व्हावें यासाठीं जसे आमचे प्रयत्न व

प्रयोग सतत चालू असतात, त्याचप्रमाणें शिरडी येथें बाबांच्या दर्शनासाठीं किंवा इष्ट कार्य सफलतेनिमित्त नवस फेडण्यासाठीं जे भक्त येतात त्या भक्तजनांची जास्तींत जास्त सोय व्हावी, त्यांची कोणत्याहि प्रकारें फसवणूक न होतां इच्छित कार्य सुरळीतपणें पार पडावें; यासाठीं तेथील व्यवस्था दक्षतापूर्वक चालू आहे. ज्या अडचणी नजरेस येतील, त्या दूर करण्यासाठीं संस्थान कारभाराशीं निगडीत असलेली मंडळी पुढेंहि झटत रहातील. आम्हांला आशा वाटत आहे कीं, सध्यां निर्माण झालेलें संशयाचें वातावरण श्रीसाईबाबांच्या कृपेनें लौकरांत लौकर नाहींसें होऊन यापुढील मार्गक्रमण घडून, येणाऱ्या सुधारणांमुळें अधिकाधिक सुरळीत व सुयंत्रित होईल.

—संपादक.

हा आहे माझा धर्म

अन्यायाबद्दल तिटकारा व न्यायाबद्दल प्रेमभाव, सत्याचा जय व्हावा म्हणून झटणें व दयाधर्म पालन करणें, जे दुःखी असतील त्यांच्याबद्दल सहानुभूति प्रगट करणें, जे दुबळे असतील त्यांना मदतीचा हात पुढें करणें, कोणी अपकार केला असल्यास विसरून जाणें व चांगल्या आणि उपकाराच्या गोष्टींची सदासर्वदा स्मृति ठेवणें, स्वातंत्र्याबद्दल प्रेम बाळगणें व गुलामगिरी, मग ती कोणत्याहि स्वरूपांत असो तिच्या-बद्दल तिरस्कार बाळगणें, आपल्या पत्नीवर व मुलाबाळांवर जीवेंभावें प्रेम करणें व घराचें नंदनवन बनविणें. मनाच्या विकासासाठीं अहोरात्र झटणें, संगीत, कलेत व सभोंवार जें जें सुंदर दिसेल त्यावर प्रेम करणें, थोरामोठ्यांनीं जे सद्विचार प्रगट केले असतील त्यांची स्मृति ठेऊन त्यांचें मनन करणें, नेहमीं आनंदी रहाणें व ध्येयांचा पाठपुरावा करणें, तसेंच दुसऱ्यांना सुखी करण्यासाठीं झटणें, नेहमीं गोड बोलणें व परोपकाराच्या कृत्यांत आनंद मानणें; आपल्या हातून चूक घडून पश्चात्ताप करण्याची पाळी येऊं नये यासाठीं डोळ्यांत तेल घालून झटणें; कोणाचाही मत्सर न करणें; नेहमीं आशावादी रहाणें, संकटांचें वादळ उपस्थित झालें तरी त्या मागोमाग शांतता येणारच येणार, रात्र आली तरी तिचा पाठलाग करीत प्रभातही येणार, असा दृढ विश्वास बाळगणें, आपल्या हातून जें जें चांगलें व भलें म्हणून करतां येईल तें भगवंताच्या नांवें करून आपण नामानिराळें होणें, हाच माझा धर्म आहे; हाच आमच्यापैकीं प्रत्येकाचा धर्म असावा; या धर्माचें आचरण आमच्याकडून अहर्निश घडो हीच आपली प्रार्थना असावी.

—रॉबर्ट इंगरसॉल